

Diskussion i det kgl. Landhusholdningselskab om Landbruget 1875. *)

Prof. Jørgensen. Naar man seer paa Oversigten fra 1871 til 1875, maa man ikke deraf lade sig forlede til at drage sikre Slutninger med Hensyn til Agerbrugets Stilling i Almindelighed; thi det er klart, at det er et for kort Tidrum til, at man deraf kan se, hvad der skyldes tilfældige Omstændigheder. Det er ganske rigtigt, som Indlederen bemærkede, at Udbytten ved Salg af Korn er aftaget meget stærkt, medens Udbytten ved Salg af Husdyr og Husdyrprodukter er tiltaget i en meget betydelig Grad. Taleren har hilset dette med Glæde, thi var man bleven ved at gaa frem paa gammel Vis, vare vi sejlede vor Undergang imøde. Man maatte næsten sige, at vi vare inde paa Nordriistens Bane, og hvilken forfærdelig Stade derved kan affledkommes, afgive vore Nabolands Exempler paa. At udføre det foræblede Produkt har ogsaa den Fordel, at man faaer et udmærket Affald. Korn udsøres nu ikke alene i formalet Tilstand, men der brygges nu ogsaa meget Mel, som udsøres til oversøiste Lande. Ogsaa vor Smørproduktion er naaet til en saadan Fuldkommenhed, at Smørret kan føres langt bort. Smørudførslen er steget til det dobbelte fra 1864 til 1874. Ved Smørproduktionen maa man imidlertid ikke se udelukkende paa Tallene, eftersom der maa lægges en større Vægt paa Kvaliteten end paa Kvantiteten. Intet af vore Landbrugsprodukter betaler sig saa godt som Smørret; saavel det fineste som det simpleste Smør kan produceres af samme Slags Mælk, og det er kun Fremgangsmaaden ved Behandlingen, det kommer an paa, thi den Udgift, der fordres til Redskaber, til et bedre Mælkekammer o. lg. er for intet at regne lige over

*) Anm.: Diskussionen knyttede sig til et Foredrag af Forstander J. C. la Cour om Landbruget 1875, hvis væsentligste Indhold findes gjengivet i den tilsvarende Afhandling i dette Hefte.

for det Udbytte, der naaes. Da Landhusholdningssekselskabet tog fat paa at skaffe en forbedret Smørproduktion Indgang, leedes det ikke af Hensynet til de store Mejerier, thi de maatte siges at være i god Gænge, men derimod af Hensynet til de mindre; man vilde vise, hvad der kunde staffles af den fortræffelige Mælk, der i Reglen produceres, og hvilken betydelig Forandring det gjør i Indtægten, om Smørret betales med 2 Mk. 4 St. eller 4 Mk. 8 St., og at det Hele, det her kommer an paa, kun er Indsigt. Der er nu Mejeriasassistenter ude omkring i Landet, og disse Mænd have en udstrakt Virksomhed; men det er ofte overordentlig vanskeligt for dem at arbejde sig ind hos Bondestanden. Taleren troer, at Stylden herfor nærmest ligger hos Husmødrene, der ikke holde af den fremmede Indblanding. Den gamle Tale, at hvor man kun har faa Køer, kan man ikke skaffe det bedste Mejeri-produkt tilveje, maa man se at komme ud over, thi se vi saaledes hen til England, hvor man laver den bedste Ost, da holdes der sjældent mere end 20—30 Køer paa en Gaard. — Taleren skal endnu bemærke, at vort Sædsfiste i Reglen er slet. Det er utroligt, hvor længe vi have holdt ved det gamle; men hvis Jorden skal vedblive at give som hidtil, maa vi nødvendig bort fra det hidtil fulgte. — De store Indtægter ere ikke naaede uden store Udgifter. Se vi saaledes hen til Aaret 1874—75, da indførtes der 16 Mill. $\mathcal{N}$ Oliefager, medens der tidligere indførtes 8 Mill. $\mathcal{N}$. Men lad nu disse 24 Mill. $\mathcal{N}$ Oliefager koste $1\frac{1}{2}$ —2 Millioner Kroner, som vel er grumme meget, saa vil dog det Produkt, der staffles tilveje, nemlig Smør og Kjød, være saa meget værd, at Udgiften kan bæres. Et vigtigt Punkt ved Oliefagernes Anvendelse er imidlertid Gjødningen, som bliver meget bedre og virksommere end ellers. Der gjordes ogsaa opmærksom paa, at der var nogen Tilbagegang i Brugen af kunstige Gjødningsmidler. Det har Taleren ogsaa troet maatte komme; thi bliver man ved at mætte Jorden med fosforsure Forbindelser, kommer man tilsidst dertil, at man slet intet spører til Gjødningens Virksomhed. Taleren skal endnu kun bemærke, at han vil ønske, at den Vej, vort Agerbrug er flaaet ind paa, maa fortsættes, og fordi Udlandet roser os meget, især paa Mejeriomraadet, ja mere end vi fortjene, maa vi ikke deraf lade os forlede til at tro, at vi nu have naaet et saadant Standpunkt, at vi ikke kunne komme videre; tværtimod, efter Talerens Mening staa vi endnu kun ved Begyndelsen.

Docent Bay troer ikke at kunne lade en Udtalelse af Professor Jørgensen staa uimodsiget, da han mener, at den afviger en Del fra de almindelige fysiologiske Sætninger. Udtalelsen var, at den Mælk, hvoraf det bedste Smør laves, ikke har en

større Værdi end den, hvoraf det mindre gode Smør laves; det er alene Fremgangsmaaden, det kommer an paa. Taleren maa bestemt holde paa, at den forbedrede Fodring, det forbedrede Landbrug i det Hele gjør, at Mælken bliver bedre og sølgelig ogsaa Mejeriproduktet. Jo bedre Fodringen er, desto federe bliver ogsaa Mælken, og der bringes ogsaa ved den bedre Fodring en Del ejendommelige, tildels endnu ikke kjendte aromatiske Stoffer ind i Produktet, som giver det en større Værdi. Ad kemist Vej kan man paavise, at Smørret indeholder forskjellige Fedtsyrer, efterfom der fodres med det ene eller det andet Stof, Oliefager, Roer osv. Det har aldeles ikke været Meningen med disse faa Ord at ville nedsette den Virksomhed, Landhusholdningselskabet har udøvet og endnu udøver paa Smørproduktionens Omraade gennem den dygtige Mand, det har ved sin Side, men Forbedringen maa ikke alene søges i en forbedret Fremgangsmaade, men ogsaa i en forbedret Fodring, som frembringer bedre Mælk.

Prof. Førgensen gjør den sidste Taler opmærksom paa, at man laver Schweizerost her hjemme i Danmark, uagtet vore Køer ikke gaa paa Græsgange i Bjergegne, ja at vi efterlave forskellige Slags Ost af Mælk, der er forskjellig fra den, hvoraf den laves i Hjemstavnene. Hermed skal nu ingenlunde være sagt, at vi f. Ex. lave Chesterost aldeles lig den ægte, men vi kunne ved Behandlingsmaaden komme den ægte temmelig nær. Det er iøvrigt Talerens Mening, at den Mælk, der produceres ved godt Hø og lidt Kjerne hos Bonden, er lige saa god som den, der produceres ved forceret Fodring paa Herregaardene, og kan give et lige saa fint Mejeriprodukt. At Mælkens Bestaffenhed skulde være den væsentlige Grund til at der mange Steder laves et mindre godt Mejeriprodukt, troer Taleren ikke.

Gods ejer Jacobsen maa støtte den næstforrige Talers Mening. Det er umuligt at lave lige saa godt Smør af mager Mælk som af fed, og man kan ikke, hvor Køerne fodres slet, faa lige saa godt Smør, som hvor der fodres kraftigt.

Docent Bay maa henvide til de Forhandlingene, der fandt Sted paa det sidste Møde i Aarhus. Disse Forhandlingene støtte fuldstændig, hvad Taleren har udtalt, nemlig at en af Hovedbestingelserne for at faa rigtig fedt Smør er, at der fodres med Oliefager.

Professor Førgensen skal indbrømme, at en saadan Fodring bidrager dertil; men Diskussionen er forøvrigt kommen ind paa en Vej, som han ikke skal fortsætte paa, da den ellers let kan komme til at tage en Retning, han ikke har villet give den. Det har ingenlunde været hans Mening at ville benægte, at man ved Fodringen kan frembringe finere Smør. Han har ikke

villet disputere om, hvorledes man faaer den bedste Mælk, men kun villet sige, at man ved en jevn god Fodring med godt Hø og lidt Kjerne kan faa et overmaade godt Produkt, og at det flette Produkt, der frembringes, ikke skylbes Mælkens Sletthed men Behandlingsmaaden.

Baron Fuel maa som Kvægavler berøre en Udtalelse, der kom fra den ærede Indleder. Han sagde nemlig, at der var en stærk Strid om, hvilket Kvæg der bedst fedes; men derom drejer Striden sig ikke; man er fuldstændig enig om, at Korthornskvæg og Krydsning mellem Korthornskvæg og jydsk Kvæg fedes lettere end jydsk Kvæg.

Forstander la Cour har ikke omtalt, hvilket Kvæg der lettest fedes, men hvilke Racer det betaler sig bedst at opdrætte og fede. Det kan ikke nytte noget, at man lettest kan fede Korthornskvæg eller Krydsninger deraf, naar Opdrættet af dette bliver saa kostbart, at den store Indtægt ved Fedningen tabes for Landet. Naar der derfor, saaledes som her, er Tale om Indtægt ved Salg af Kvæg, maa man tage Hensyn baade til Opdrætningen og til Fedningen. At Korthornskvæg og Krydsning af dette med jydsk Kvæg fedes lettere og hurtigere end jydsk Kvæg er Taleren selvfølgelig enig i.

Baron Fuel kan fuldstændig tiltræde disse Bemærkninger, og han holder sig til det jydsk Kvæg.

Forstander la Cour er enig med Prof. Jørgensen i at den tiltagende Udførsel af Husdyrprodukter er glædelig, og da han for 3 Aar siden i Tidsskrift for Landøkonomi henlede Opmærksomheden paa, at vi nu vare naaede dertil, at Indtægten af Husdyrprodukter var større end Indtægten af Korn, udtalte han stærkt sin Glæde derover. Men han kan ikke være enig med Prof. Jørgensen i, at en yderligere Reduktion af Kornsalget er glædelig, eller at den er en nødvendig Betingelse for at Udførselen af Husdyrprodukter skal stige. Nej, vi maa stræbe efter at producere Korn, som kan bringe os en ordentlig Indtægt hjem fra det fremmede Marked. Men hermed er ikke sagt, at dette skal ske paa Kvægets Bekostning, tvertimod, dette skal fodres ligesaa godt som ellers, men ikke saa meget med Korn, fordi dette bliver saa godt, at det ikke længere kan betale sig at bruge dette til Foder, efter som billigere og ligesaa virksomme Surrogater staa til vor Raadighed. — Prof. Jørgensen bemærkede, at den store Indtægt ikke var bragt tilveje uden store Udgifter og ansførte dernæst en enkelt Udgifts Forsøgelse, nemlig den til Oliefager; Taleren har med Villie ikke indladt sig paa de enkelte Poster paa Udgiftssiden, men alligevel stærkt pointeret dem ved i Indledningens netop at fremhæve, at det er tvivlsomt, hvorvidt Gjendommene nu for-

rente den Kapital, de i Øjeblikket repræsenterer, saa godt som for 20 Aar siden. Det synes jo, ifølge nogle nys fremkomne Meddelelser, at Ejendomspriserne ere stegne i de sidste 6 Aar med 53 % i Jylland og 29 % paa Øerne; ogsaa Folkelønnen er stegen stærkt og vel omtrent 25—50 % i de sidste 5—6 Aar; ligesaa ere de andre Driftsomkostninger stegne, om end i mindre Maal, og det er herpaa, at han netop bygger den Tvivl, han har udtalt om Agerbrugets øjeblikkelige Evne til at forrente sig.

Landssthingsmand S. Pedersen kan fuldstændig tiltræde Indlederens sidste Bemærkning. Den indeholder en Sandhed, som ofte er bleven overseet, naar der er Tale om Agerbrugets Rentabilitet, og der synes ogsaa deri at ligge et Fingerpeg paa, at Ejendomspriserne nu ere komne til det Stadium, at de ikke staa i Forhold til det Nettooverskud, som nu efter de forhøjede Driftsomkostninger kan staves tilveje. Taleren ønskede forresten Ordet for at stille et Spørgsmaal til Indlederen. Naar han betonedes, at man skulde dyrke Korn til Udsæling og indføre Surrogater til Fodring, antager han da, at disse Surrogater indeholde ligesaa værdifulde Bestanddele for Gjødningsen som Kornet? Med Hensyn til Smørproduktionen ønskede Taleren ogsaa gjerne at vide, om det er rigtigt, at hvad der vindes i Kvalitet tabes i Kvantitet.

Forstander la Cour tør bestemt udtale, at man ved Anvendelsen af Surrogater kan faa en lige saa god Gjødning som ved Anvendelsen af Korn. Han skal i saa Henseende gjøre opmærksom paa vore to vigtigste Surrogater: Oliefager og Klib. De indeholde begge meget Kvælstof og mange uorganiske Salte, og der er ingen Spørgsmaal om, at disse Stoffer ere af væsentlig Betydning for Gjødningsens Værdi. Fodrer man med Korn, faaer man kun i Hovedsagen de samme gjødende Stoffer i Gjødningsen som ved at fodre med Klib, idet den Stivelse, der indeholdes i Kornet, har ingen eller i alt Fald kun ringe Betydning for Gjødningsen.

Landssthingsmand Pedersen. Det har været paastaat fra forskjellige Sider, at Klib, hvoraf der indføres en Mængde fra Tyskland og Ungarn, er et Stof, som med stor Lethed lader sig forfalste, blandt andet med Savspaaner. Det vil derfor unægtelig være en betænkelig Sag at gjøre Indkjøb af Klib, naar man ikke har erfarne Folk til at undersøge dem.

Forstander la Cour. Det er ganske vist, at der findes Forfalskning Sted ved Handel med Foderstoffer, dog er den vistnok ikke stor herhjemme. Hvad Klib angaaer, er det ganske rigtigt, at der herhjemme er salbudt Klib, som har været blandet med malede Risfalter, der ikke have Værdi som Foderstof, lige-

som der ogsaa er tyffe Fabriker, som have gjort Forretninger i at male Risfæller og sælge dem til Klidforfalskning, ja man har endogsaa søgt at skaffe Produktet Indpås her i Landet; men vore Klidforhandlere have afflaaet at inblade sig herpaa. Men det, at der er Banffeligheber til Stede ved at benytte saadanne Stoffer, kan og bør ikke være nogen Hindring for at bruge dem, da der er Midler til at kontrollere deres Værdi, og i det sidste Hefte af Tidsskrift for Landøkonomi er i saa Henseende stillet en indtrængende Anmodning til de Herrer Landmænd; thi medens de ved Indkjøbet nøje kontrollere de kunstige Gjødningsstoffer og tilbøjs Markfrøet, kjøbe de ofte Foderstoffer ubelukkende efter Skjøn. Værdierne blive kaldte „prima Værdier“, men ere ofte højsft simple, hvad en kyndig Undersøgelse kan afgjøre.

Folkethingmand L. Larsen. Naar der er Tale om vort Agerbrugs fremtidige Stilling, maa man ogsaa se hen til Arbejdsstyrken, til Lyendeforholdet. Man hører idelig Klager, dels over at Arbejdet bliver udført daarligt og med en vis Uvillie, og dels over at der bliver udført mindre Arbejde end forhen. At disse Klager ere berettigede troer Taleren. Indlederen haabede, at det snart vilde blive bedre; men at Ulemperne kunne rettes ad den Vej, der antydedes, nemlig ad Lovgivningsvejen, troer han ikke; thi selv om der ogsaa fra Lovgivningens Side bliver vedtaget Bestemmelser, som tilsigte en strængere Overholdelse af det saakaldte Kontraktforhold, maa det dog siges, at Lyendet ikke er saa udviklet eller prøvet i Livet, at det tilfulde kan opfatte Betydningen af et saadant Kontraktforhold. Nej, Fejlen ligger ikke saa meget i Lovgivningen, den ligger andetsteds, som Taleren nu skal tillade sig nærmere at forklare. Samtidig med at Agerbruget er skredet fremad, er Bønderne ogsaa gaaet fremad i Retning af at have det hyggeligt og godt, medens derimod Lyendet er kommet til at leve under slettere moralske Vilkaar end tidligere, Skjønt det ganske vist faaer en større Løn end tidligere. Man har bygget Bøndergaardene om, lavet pæne Værelser, sørget for gode Mælkestuer, Stalde osv., men man har ikke sørget for at skaffe Folkene noget godt Opholdssted. Mange Steder er dette meget mangelfuldt, og det bestaaer som oftest af et lille mørkt Hul, hvori intet ordentligt Menneffe kan føle sig tilpas. Her er et Forhold, som maa søges rettet, og som mere end en Forandring i Lovgivningen vil bidrage til, at der kommer et bedre Forhold i Stand mellem Husbonde og Lyende.

Præsidenten. Det Punkt, der blev berørt af den sidste Taler, er et Punkt, som kan give Stof til en Forhandling for sig. Men da Indlederen af Diskussionen har berørt

denne Sag i sit Indledningsforedrag, kan ikke enhver Diskussion om denne Sag afføres.

Forstander la Cour er fuldstændig enig i, at det rette Forhold mellem Husbonde og Thyende aldrig kan tvinges frem ad Lovgivningsvejen; thi det rette Forhold er det, hvori Arbejderen betragter sig som en interesseret Medhjælper i Bedriften. Han er ogsaa enig med den sidste Taler i, at Fejlen sikkert ligger paa begge Sider, naar der ikke er et godt Forhold tilstede; og navnlig lade de nye Bygninger meget tilbage at ønske m. S. t. Indretningen af Karlens og Pigernes Opholdssteder udenfor Arbejdstiden. Imidlertid kjender Taleren ogsaa Exempler paa, at man har søgt at drage Arbejderne til sig, Exempler paa at Gaardmænd paa en høist agtværdig og forstandig Maade have søgt at lade Thyendet vedblivende have Plads saa at sige som Medlemmer af Familien og hjulpet det med Raad og Daad, uden at det dog er lykkedes at skaffe det ønskede Forhold tilveje. Den Løshedsaand, om man saa kan sige, der har faaet Indpas hos en stor Del af Thyendet, gjør, at det, i Stebet for at slutte sig til Arbejdsgiverne, hellere vil nyde ubundet Frihed. — Taleren har egentlig særlig ønsket Ordet, for at gjøre en Mobbemærkning til Udtalelsen om, at Thyendet var for ungt og for lidet udviklet til, at det kunde opfatte den rette Betydning af et fast Kontraktforhold. Man kunde maasse mene, at her var et Punkt, som Randers Amtshusholdnings-selskab havde overseet; men saavidt Taleren veed, er der ikke i de Andragender, der ere sendte til Rigsdagen, nogen Tale om at faa Midler i Hænde til at faa Thyendet til at være slittigt, men kun Tale om at bringe det til at holde indgaaede Forpligtelser, og dertil kan Thyendet ikke ansees for ungt eller for lidet udviklet. Hovedtanken mod Thyendet er den Ustabilitet, der er kommen over det m. S. t. at blive i Tjenesten, og der kan man efter Talerens Mening — og det er ogsaa det, der er kommet til Orde gennem Landboforeningernes Henstilling — ikke slaa sig til No med et udtalt Ønske om, at der bliver gjort noget mere end nu, for at drage Thyendet til sig. Nej, skal Agerbruget ikke lide for meget af usikre Thyendeforhold, maa de indgaaede Forpligtelser ikke kunne brydes saa let som nu, og der maa ikke vises Rømpfældighed mod dem, der bevidst tage bortløbet Thyende i Tjeneste. Vel er det vanskeligt, navnlig i det sidste Punkt, at ramme de Skyldige og ad Lovgivningsvejen gjøre noget, men helt umuligt have Landboforeningerne ikke anseet det for at være, og er det vistnok heller ikke, og ligeover for den ærede Rigsdagsmands Udtalelser skal Taleren blot hævde, at vi maa og kunne ikke lade denne Løshed i Thyendeforholdet vedblive at beslaa, skydende os ind under, at Thyendet ikke er tilstrækkelig udviklet.

Folketingsmand Larsen. Naar man ikke skal gaa videre end at forlange, at Thyndet skal blive i Tjenesten, kan Taleren følge med, men videre kan han heller ikke gaa, thi lige over for et mere udviklet Kontraktforhold troer han som sagt ikke, at Thyndet, efter dets Udvikling, kan staa. Han tvivler ingenlunde om, at der er mange hæderlige og kjærlige Mænd, der have forsøgt at drage Thyndet til sig, men han troer, at den største Del af vore Herremænd og Jordbrugere ere gaaede i modsat Retning. Man skal ikke blot sørge for Thyndet i materiel Henseende, men man skal ogsaa sørge for dets moralske Opdragelse; thi det er nu engang saa, at Thyndet ikke kan staa paa egne Ben, men skal vejledes, og denne Vejledning skal komme fra Arbejdsgiveren, Husbonden.
